

Παράδοση κατά βούληση

Γράφει ο: Γιάννης Η. Χάρης

Τίποτα δεν έπαθε από τις κατά καιρούς επιμέρους παραβιάσεις της ιστορικής ορθογραφίας η ελληνική γλώσσα, όπως είδαμε ως τώρα, αλλά και πώς θα ήταν δυνατό κάτι τέτοιο, αφού άλλο η γλώσσα και άλλο η γραφή της.

Μπορούμε τώρα να σταθούμε στο μονοτονικό, θέμα που δεν έπαψε να δημιουργεί πάθη μεγάλα, καθώς μοιάζει αλλαγή ριζικότερη από μια κατάληξη, ή από ένα *ω* κι ένα *η*, και κατηγορείται ότι παραβιάζει την -ήδη παραβιασμένη! - ιστορική ορθογραφία.

Χρησιμοποιώ όμως κι εγώ εδώ τον όρο «παραβιάσεις», ενώ πρόκειται κατά κανόνα για στοιχειώδη εξορθολογισμό της ορθογραφίας. Γιατί η ορθογραφία δεν άλλαξε ποτέ από κάποιο βίτσιο κανενός ούτε από κάποια διάθεση ανατροπής της: πάντοτε παρακολουθεί, και μάλιστα με εντυπωσιακά μεγάλη καθυστέρηση, τις αλλαγές που σημειώνονται στη γλώσσα. Και είναι δυσανάλογα μικρές και ασήμαντες οι αλλαγές στην ορθογραφία σε σχέση με μείζονες κάποτε αλλαγές στη γλώσσα, οι οποίες όμως περνούν συχνά απαρατήρητες. Και αν οι αλλαγές στη γλώσσα οφείλονται, μεταξύ άλλων, στον δρακόντειο νόμο της έλξης και της αναλογίας, οι αλλαγές στην ορθογραφία τρέχουν ξοπίσω καταϊδρωμένες, να μπαλώσουν κατά το δυνατόν τα κενά που δημιουργούνται στο ορθογραφικό σύστημα.

Μια τέτοια επιμέρους αλλαγή, ένας στοιχειώδης εξορθολογισμός της ορθογραφίας είναι το μονοτονικό σύστημα, απαραίτητος, αν θέλουμε όντως να μιλούμε για *ορθή γραφή*. Γιατί το πολυτονικό σύστημα στη νέα ελληνική συνιστά μάλλον κατάφωρη ανορθογραφία.

Την καρδιά του προβλήματος μας την υποδεικνύει ο καθηγητής Ευάγγελος Πετρούνιας, στον οποίο οφείλουμε και τις ετυμολογίες στο πρόσφατο μεγάλο Λεξικό του Ιδρύματος Τριανταφυλλίδη: «το πολυτονικό σύστημα δεν δημιουργήθηκε κατά την αρχαιότητα, ώστε να στηρίζεται σε κάποια γλωσσική πραγματικότητα. Άρχισε να δημιουργείται αργότερα, και στη συνέχεια άλλαξε και ύστερα επεκτάθηκε η χρήση του, όταν η αρχαία προφορά δεν υπήρχε. Κάνοντας αναφορά σε παλιότερη περίοδο της γλώσσας, που δεν ήτανε πια αρκετά κατανοητή, φυσικό ήτανε να παρουσιάσει ατέλειες και ασυνέπειες» (*Νεοελληνική Γραμματική και συγκριτική ανάλυση*, Θεσσαλονίκη 1984, ανατύπ. 1993, σ. 572).

Έτσι, με την πάροδο του χρόνου και με τη διαρκή εξέλιξη της γλώσσας, το πολυτονικό αδυνατούσε να καλύψει τις ανάγκες που παρουσιάζονταν. Ο εγγενής παραλογισμός του, να επισημαίνει βραχύτητα και μακρότητα ανύπαρκτη ήδη στη γλώσσα, έφτανε στα όριά του και τα ξεπερνούσε: δεν ήταν δυνατή πλέον η εφαρμογή του πολυτονικού -η ορθογράφηση δηλαδή- σε πολλές παλαιότερες λέξεις που επέζησαν ελαφρά αλλαγμένες μορφοφωνολογικά, και οπωσδήποτε σε νεότερες, από αυτές που δημιουργήθηκαν στο πλαίσιο της νεότερης γλώσσας.

«Είναι πασίγνωστον γεγονός ότι η φωνητική τής ελληνικής γλώσσης κατά την δ' και ε' μ.Χ. εκατονταετηρίδα τοςούτον είχεν αλλοιωθή και απομακρυνθή από της αρχαίας [...], ώστε [...] ανάγκη να υποτεθή σφόδρα ομοία τη ημετέρα σήμερον [...], εν δε τη νέα γλώσση ούτε μακρά ούτε βραχέα, αλλά πάντα ισόχρονα» έγραφε πριν από έναν αιώνα, το 1905, ο Γ. Ν. Χατζιδάκις (*Μεσαιωνικά και Νέα Ελληνικά* 1, σ. 202).

Αλλά αν τον 4ο και 5ο αιώνα μ.Χ. πιστοποιείται η απόλυτη ισοχρονία, η αλλαγή είχε αρχίσει, όπως είναι φυσικό, πολλούς αιώνες πριν. Από τους τελευταίους προχριστιανικούς αιώνες, με την εξάπλωση της Κοινής, μακρά και βραχεία δεν διακρίνονται, ενώ έχει χαθεί και η δάσυνση: «Το δασύ λεγόμενον πνεύμα ήδη π.Χ. έπαθεν εξασθένωσιν, εντεύθεν ευρίσκομεν γραφάς, οίον *κατ' ύοθεσίαν, κατ' έταιρίαν, εΐσατ' ύπό κλπ.*», γραφές δηλαδή που δείχνουν ότι «το δασύ δεν εξεφωνείτο όπως πριν» (Γ. Ν. Χατζιδάκις, *Σύντομος Ιστορία της ελληνικής γλώσσης*, 1915, σ. 62).

Έτσι γεννιούνται οι τόνοι και αργότερα τα πνεύματα, για να υποδείξουν αυτό που είχε ήδη χαθεί. Σημειώνονται αρχικά σε φιλολογικές εκδόσεις, και σποραδικά, για να διακρίνουν κυρίως ομόγραφα (*άγος-άγός, αίνος-αίνός, δήμος-δημός, εΐμι-εΐμί, κάλως-καλῶς, νέων-νεῶν, ού-οῖ, παιδεύσαι-παιδεῦσαι και παιδεύσαι κτλ.*), και η χρήση τους γενικεύεται μόλις τον 9^ο-10^ο αιώνα, όταν καθιερώνεται πια και η μικρογράμματη γραφή: «και κατεκράτησαν εν τη ημετέρα γλώσση, ώστε κείμενον άνευ τούτων γεγραμμένον προσπίπτει ημίν αλλόκοτον. Αλλ' η αλήθεια είναι ότι η καθολική χρήσις τούτων δεν είναι αρχαία αλλά μεσαιωνική και ότι πολλάς παρέχει τοις διδασκομένοις αυτά δυσκολίαν» (Χατζιδάκις, *ό.π.* 70).

Όστε, ανεξάρτητα από τη δυσκολία που παρέχει «τοις διδασκομένοις», επιστημονικός λόγος ύπαρξης των τόνων και των πνευμάτων, ακόμα και κατά τον υπέρμαχο της καθαρεύουσας Γ. Ν. Χατζιδάκι, δεν υπάρχει, παρά μόνο η «αλλόκοτη» όψη του άτονου και απνευμάτιστου ή μονοτονικά γραμμένου κειμένου. Και για να αποτραπεί ή να ξορκιστεί αυτό το αλλόκοτο, έμειναν αιώνες πολλούς οι τόνοι, όχι απλώς περιττοί και βασανιστικοί (από μια άποψη δεν είναι αυτό το μείζον, θα έλεγα εγώ, σε μια γλώσσα που ούτως ή άλλως διατηρεί ουσιαστικά, και για πρακτικούς λόγους, την ιστορική ορθογραφία),

αλλά δυσλειτουργικοί· για την ακρίβεια: ανίκανοι να παρακολουθήσουν με συνέπεια τη νεότερη γλώσσα, όπως θα δούμε παρακάτω.

Τι γύρευε ο Μεσαίωνας στο κλέος του Περικλέους

Και επιπλέον, ούτε καν ελληνιστική είναι η εφαρμογή των τόνων και των πνευμάτων, όπως επικράτησε να πιστεύεται, αλλά μεσαιωνική. Ως τότε, γράμματα κεφαλαία, απνευμάτιστα και άτονα. Έχει σημασία τώρα αυτό, θα πείτε; Απλώς ειρωνικό το βλέπω, τι γύρευε ο μεσαίωνας στο κλέος του Περικλέους, ειρωνικό κυρίως για όσους αρνούνται να δουν τη γλώσσα μακριά από το νεφελώδες πρότυπο της «αρχαίας», για όσους αρνούνται να παρακολουθήσουν την εξέλιξη της γλώσσας, ανθρώπους που έχουν σταθμεύσει επιδεικτικά τη σχέση τους με τη γλώσσα, τον γλωσσικό τους έρωτα, στην κλασική αποκλειστικά εποχή και στην αττική γλώσσα. Δηλαδή το πολυτονικό δεν είναι και τόσο ιστορική ορθογραφία, ούτε τόσο παράδοση, που θα τις καταργήσει τώρα τάχα και τις δυο το μονοτονικό: αυτή θα μπορούσε να είναι, από μίαν άποψη (τη δική τους!), η απάντηση σ' αυτούς, που δυστυχώς δεν είναι λίγοι, και δεν σιτίζονται αποκλειστικά στα διάφορα παρακάναλα.

Αλλιώς, αν θέλουμε να είμαστε σοβαρότεροι εμείς, παράδοση δημιουργείται και σ' έναν αιώνα μέσα, παράδοση είναι αίφνης και το δυτικότατο κλαρίνο (το κλαρινέτο), που το γνωρίσαμε, οποία πεζότης, από στρατιωτικές μπάντες, και δεν μετράει στα μέρη μας πάνω από ενάμιση αιώνα ζωή. Αυτήν όμως τη σχετικότητα δεν τη δέχονται γενικότερα στην ιστορία και την εξέλιξη της γλώσσας οι υπέρμαχοι του πολυτονικού, αυτοί ακριβώς που απ' τη μια ανάγονται αυστηρά και μόνο στην αρχαία αττική και από την άλλη μετρούν και προσδιορίζουν κατά βούληση την παράδοση ή την ιστορική ορθογραφία. Και δέχτηκαν λόγου χάρη, για να μείνουμε αυστηρότερα στο θέμα μας, ή ίσως και

δεν πήραν καν είδηση, την κατάργηση της βαρείας, δηλαδή τον ακρωτηριασμό του πολυτονικού συστήματος.

Καταργήθηκε όμως η βαρεία, και από ποιον; Όχι· αδράνησε και αυτή, όπως όλοι οι τόνοι και τα πνεύματα *ουσιαστικά*, μόνο που αυτή αδράνησε και *τυπικά* και χάθηκε. Έμειναν τύποις οι υπόλοιποι τόνοι και τα πνεύματα, ένα κολοβωμένο πάντως πολυτονικό, και πάνω σ' αυτό τον τύπο ή γύρω απ' αυτό τον τύπο δίνονται μάχες σκληρές, ερήμην εννοείται της ουσίας. Όμως, επιμένω και ξαναρωτώ, αν δεχτήκαμε, αν δέχτηκαν, την κατάργηση της βαρείας, πού και πώς τη μετρούν την παράδοση, πόσο και πού τη δέχονται, ή πού τη σταματούν, την απλοποίηση;

Θα φτάσω όμως στην ανάγκη να ολοκληρωθεί η απλοποίηση του τονικού συστήματος, με το μονοτονικό, όχι έτσι απλά, για λόγους αρχής, αλλά επειδή, όπως είπα, το πολυτονικό αδυνατεί να παρακολουθήσει με συνέπεια τη νέα ελληνική γλώσσα, και δεν μπορεί να σταθεί *επιστημονικά*, κάτι στο οποίο ομοφωνούν οι γλωσσολόγοι (βεβαίως και ο Γ. Μπαμπινιώτης). Ως τότε, χρειάζεται ίσως εδώ να δούμε κάπως λεπτομερέστερα τα πράγματα και από την αρχή, τι ακριβώς ήταν δηλαδή οι τόνοι και τα πνεύματα, για να έρθουμε έπειτα στην αδυναμία να επιτελέσουν έστω αυτό το μη λειτουργικό αλλά καθαρά υπομνηστικό έργο που τους είχε ανατεθεί. Στο επόμενο.

Δημοσιευμένο στα Νέα, στις 04-03-2006